

DR. APRÓNÉ DR. LACZÓ KATALIN – DR. GALGÓCZI ANNA

Juhász Gyula Tanárképző Főiskola
Szeged

SOMOGYI JÓZSEF SZELLEMI ÖRÖKSÉGE

Száz éve (1898. október 24.) született és ötven éve (1948. január 24.) hunyt el dr. Somogyi József, a szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola tanszékvezető főiskolai tanára.

Szellemi örökségének feldolgozását a kilencvenes évek elején kezdtük el Szegeden, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán. Nagyságát lassan főiskolánkon túl is ismét felfedezik, s elfoglalhatja rangjához méltó helyét a filozófia- pedagógia- és pszichológia-történetben.

Somogyi József Vácott született, középiskolai tanulmányait az ottani piarista gimnáziumban végezte 1908-tól 1916-ig. Az érettségi után a háborús szolgálat következett. Tanulmányait 1918-ban folytathatta a Budapesti (majd Pázmány Péter) Tudományegyetem matematika-fizika-filozófia szakán. 1920-ban kapott diplomát. Hallgatott féléveket az Orvostudományi és a Hittudományi Karon is. 1921 májusában bölcsészdoktori szigorlatot tett filozófia főtárgyból, pszichológia és pedagógiai melléktárgyakból. Az 1923/24-es téli szemeszterben a freiburgi és a müncheni egyetemen Husserl, Becker, Geyser és Ebbinghaus előadásait hallgatta.

1927. július 18-án a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara magántanárrá habilitálta „a filozófia ismeretelmélete és logika” című tárgykörökből. Magántanári jogosítványát a kar 1933-ban a pszichológia és metafizika tárgykörre, 1942 márciusában a filozófia egész tárgykörére kiterjesztette. 1937 augusztusában egyetemi rendkívüli tanári címet kapott.

Pedagógiai munkásságát 1920. szeptember 11-én kezdte meg a budapesti M. Kir. Ferencz József Nevelőintézetben. 1923-tól 1928-ig az egyetem főgimnáziumának, majd reálgimnáziumának volt a rendes tanára. Onnan saját kérésére áthelyezték a budapesti VI. kerületi Mária Terézia Leánylíceumba, s ott dolgozott 1930-ig.

A szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Filozófia-Pedagógia Tanszékének élére 1930-ban került. Tizennyolc évig – haláláig – vezette a tanszékot. Egyedül adta elő az összes filozófiai, pedagógiai és pszichológiai tárgyat évfolyamelőadás keretében. Közben – magántanári képesítése megszerzésétől – élete végéig tanított a Pázmány Péter Tudományegyetemen, ahol a filozófia címzetes, nyilvános, rendkívüli tanára, a világháború után pedig a Pszichológia Tanszék megbízott vezetője volt.

Tagja volt a Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Igazgató Tanácsának. Részt vett a gyakorlóiskolában a tanárjelöltek gyakorlati képzésében, irányította a tanárok nyári akadémiajának továbbképzését. A tanítóképző intézeti tanárjelöltek Apponyi Kollégiumának szakvezető tanára volt. Tagja volt az Országos Polgári Iskolai Tanárvizsgáló Bizottságnak is.

Tanítványai tisztelettel és szeretettel emlékeznek reá. Higgadt, józan, határozott, szigorú és igazságos embernek ismerték.

Somogyi József szakmájának nemzetközi híru tudósa volt. A filozófia, a pedagógia és a pszichológia területén is maradandót alkotott.

Tudományos munkássága kezdetén főleg filozófiai problémákkal foglalkozott, ezen belül is elsősorban ismeretelméleti és logikai kérdésekkel. Első jelentős munkája, „Az indukció elmélete” – mely bölcsészdoktori értekezése volt – az Athenaeumban jelent meg 1921-ben.

Több munkájában foglalkozott századunk elejének egyik legnagyobb hatású, talán legbonyolultabb filozófiai rendszerével, a fenomenológiával. E filozófiai irányzattal annak bölcsőjénél, Husserlnél ismerkedett a freiburgi egyetemen. „A fenomenológia történeti és kritikai vizsgálata” című művét a Magyar Tudományos Akadémia 1926-ban Lukács Krisztina pályadíjjal tüntette ki. E művében vizsgálja a fenomenológia történeti alapjait, ismerteti és rendszerezi a különféle fenomenológiai irányzatokat, fejtegeti jelentéselméletét, lényegfogalmát, módszerét, rámutat a fenomenológia egyes hiányosságaira, gyenge pontjaira. A történeti összehasonlító részben a platonizmustól kezdve az arisztotelizmuson és a karteizianizmuson, majd az újabb filozófiai irányzatokon keresztül vizsgálja a fenomenológia történetét egészen Pauler Ákosig.

Filozófiai írásainak egy része kora filozófusainak bemutatása, elemzése, méltatása. Több tanulmányt írt mesteréről, Pauler Ákosról. „Pauler Ákos emlékezete” című írása a Tanárképző Főiskola gyakorlóiskolájának lapjában, „A Cselekvés Iskolájá”-ban jelent meg 1933-ban. Van írása Geyserről (Athenaeum, 1929), Jendrassik Aurélról (Athenaeum, 1934), Husserlről (Athenaeum, 1938, 1939). Szép nekrológgal búcsúzott Prohászka Ottokártól (Athenaeum, 1927).

Munkásságát végigkísérte az Athenaeummal való kapcsolata. Fiatalon, 1921-ben lett a szerkesztőség tagja, s írásait folyamatosan közölte a lap. A Magyar Filozófiai Társaság szakfolyóiratában elsősorban filozófiai jellegű írásai jelentek meg (Az indukció elmélete, 1921; A lényeg problémája, 1926; Az intuición, 1929; Az igazság eszméje Pauler Ákos bölcséletében, 1933). Már itt megjelent az írásaiban később is alkalmazott módszer, hogy cikkei elején a téma történetének feldolgozását adta, később tért rá a téma mélyebb elemzésére.

E nagyobb elméleti cikkei mellett 35 recenzióját is olvashatjuk a lapban. A szerzők munkáinak bemutatásakor mindig tudott azok korábban megjelent műveire is utalni. A külföldi szerzők könyveinek ismertetéséhez biztonságot nyújtott neki tökéletes nyelvtudása. Így a német nyelvtérületen megjelent filozófiai jellegű munkák jórészenek ő volt a recenzense. Könyvismertetéseiben a könyv bemutatása mellett mindig megtalálható a saját véleménye is az ismertetett műről. Logikai, pszichológiai, kultúrfilozófiai, etikai, természetfilozófiai, filozófiatörténeti és a megismerés körébe tartozó művek egyaránt megtalálhatók recenziói között.

A pedagógus és a pszichológus írásai jó részénél nem válik szét benne, a probléma többoldalú megközelítése jellemző rá. E témakörbe tartozó tanulmányai: Túlerhelés és tehetségvédelem (Magyar Középiskola, 1929), A tehetség megállapításának problémája (Magyar Paedagogia, 1933), A tehetségvizsgálatok módszeréről (A Cselekvés Iskolája, 1934), Tehetség és eugenika. A tehetség biológiai, pszichológiai és szociológiai vizsgálata (Eggenberger, 1934), Eugenika és etika (Eggenberger, 1934), Nevelés és átöröklés (A Cselekvés Iskolája, 1934), Begabung im Lichte der Eugenik (Deuticke-Wien, 1936, 2. kiadás, 1914), A munkaiskola és a régi iskola (Nevelésügyi Szemle, 1937), Lélektani gondolatok a gazdasági pályaválasztáshoz (Schola Americana Szegediensis, 1937), A jellem kettős rétege (Athenaeum, 1939), Az egyén viszonya a közösséghez (Magyar Kultúra, 1939), Hazánk közoktatásügye (Eggenberger, 1942), A középiskolai végbizonyítványok viszonylagos értéke (Nevelésügyi Szemle, 1942), Magyarország tehetségtérképe (Társadalomtudomány, 1942), Hazánk közoktatásügye a második világháborúig (2. átdolgozott

kiadás, Eggenberger, 1944), L'instruction publique en Hongrie (Bureau International d'Éducation, Geneve, 1944), Test, lélek, jellem (Papi lelkeség, 1944-45).

A pedagógia és a pszichológia terén leginkább a tehetség kérdése izgatta. Vizsgálta a tehetség mibenlétét, fajtát, a környezethatás és átöröklés viszonyát, az intelligencia mibenlétét, a légész lélektanár, a tehetség társadalmi jelentőségét, a tehetségvédelem feladatait. Több írásban vizsgálta a nemzeti vonásokat a tehetség szempontjából.

Hazai és nemzetközi sikert aratott a Tehetség és eugenika című könyvével. Megjelenésekor „A Cselekvés Iskolája” (az 1934/35-ös számában) az ajánlott irodalom között szerepelteti e művét. A lap szerint sokoldalúan elmélyedő, alapos, világos és érdekes fejtegetései igényt tartanak minden művelt ember, főleg minden pedagógus érdeklődésére.

A Begabung im Lichte der Eugenik című munkájának megjelenésekor jelentős volt a külföldi visszhang. Ezt bizonyítja pl. New Yorkban a hatvanas években készített bibliográfia (Bibliographie der Rezensionen Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur), mely a harmincas évek könyveiről készült recenziókat rendszerezi. Ebben hivatkoznak könyvére Lipcsében, Berlinben, Varsóban, Rómában, Bécsben, Frankfurtban, Freiburgban, Zürichben, Chicagóban, Londonban és Párizsban is. A könyv sikerét mutatja, hogy második kiadására is sor került.

A szakma érdekesnek tartja az általa elkészített tehetségtérképet is, melyen lexikonok adatainak felhasználásával mutatta ki, hogy az ország mely területén „terem” több tehetség.

Több írásában vizsgálja a nevelés és átöröklés szerepét az ember életében, s a kettő arányát. „Bármely munkakörben akkor vagyunk képesek igazán szakszerű teljesítményre, ha ismerjük a reánk bízott megmunkálendő anyagot, ismerjük annak szerkezetét, eredetét, természeti adottságait. Nem lehet jó asztalos az, ki a különböző faanyagok eredetét, szerkezetét, speciális sajátosságait nem ismeri, nem szakember az a lakatos, aki nem tudja, hogy természetadta sajátosságaiknál fogva mi várható az egyes fémektől. Hiszen minden anyag csak eredeti sajátosságaihoz alkalmazkodva, ezektől kitűzött határokon belül formálható. Ugyanez áll a nevelésre is. Csak az végezhet igazán szakszerű, eredményes pedagógiai munkát, aki ismeri a reábízott gyermek eredeti, természetadta sajátosságait, hajlamait, tud azokhoz alkalmazkodni, és tudja nevelői munkásságának célját is az így megadott keretek szerint kitűzni... A pedagógia kezdettől fogva inkább a nevelés nagy lélekformáló hatását hangsúlyozta az örökölt hajlamokkal szemben. Az átöröklés jelentősége a pedagógiai elmélkedők részéről hosszú ideig alig részesült figyelemben” – írja Nevelés és átöröklés című cikkében. Vallja, hogy „testi-lelki hajlamaink szempontjából nem teljesen meghatározatlan nyersanyagként jövünk a világra, hanem elődeink hajlamai bizonyos módon továbbélnék, illetve újraélednek bennünk... a világrahozott, eredeti hajlamok ismerete alapján lehet szó egyéni nevelésről. Éppen ezért az átörökléstan, a tehetségvizsgálatok és jellemvizsgálatok elveinek és módszereinek ismerete főleg a hivatásos pedagógusok számára feltétlenül kívánatos.”

Így érhető el, hogy „minden gyermek lehetőleg individuális nevelésben részesüljön, tehát ne csak ruhája, cipője, hanem iskolája is „mérték után szabott”, vagyis egyéni tehetségeinek, hajlamainak minél ideálisabban megfelelő legyen. Az egyéni és a közérdek elsőrendű követelménye, hogy mindenki olyan iskolázásban részesüljön, amely számára a legkevesebb idő-, pénz- és energiapazarlással az optimumot nyújtja. Ámde ennek a követelménynek csak akkor tehetünk eleget, ha előre minél pontosabb, minél megbízhatóbb ismereteket szerezhetünk kinek-kinek tehetségeiről, hajlamairól” – írja A tehetségvizsgálatok módszeréről című írásában.

Vizsgálja a századforduló körül kialakult munkaiskola-mozgalmat, melynek alapvető tényezője a gyakorlatiasság és a hasznossági elv volt. „Így jött létre a cselekvő iskola, a tett iskolája, aktív iskola, alkotó iskola, munkáltató iskola, az öntevékenység iskolája, az élet iskolája, új iskola stb. elnevezés” – írja „A munkaiskola és a régi iskola” című írásában. Szerinte „a munkaiskolával kapcsolatban hangoztatott elvek csak okkal-móddal, mérsékelten alkalmazhatók. Tévesnek tartja azt a felfogást is, mely szerint csak a testi munkával kapcsolatos tanulás nyújt igazi ismereteket, s túlzás az is, ha a kísérleti tárgyaknál minden kísérletet a tanár helyett a tanulók végeznek.

Az oktatástörténet szempontjából jelentős művet alkotott az 1942-ben megjelent „Hazánk közoktatásügye”, majd a mű bővített kiadása, a „Hazánk közoktatásügye a második világháborúig” címmel megjelent könyvével. Áttekintette a közoktatást, a középfokú oktatást és a felsőoktatást is. Részletesen ismertette az oktatási intézmények kialakulását, akkori szervezetét.

E művelődésigazgatási szakkönyve érdekes fejezete szegedi szempontból a szegedi egyetem és az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola bemutatása. A tanárképző történetének áttekintését 1873-tól, a jogelőd intézmények keletkezésétől kezdte. Akkor jött létre a polgári iskolai tanítóképző intézet és a polgári iskolai tanítónőképző intézet a fővárosban.

Részletesen foglalkozik a polgári iskolákkal, melyeknek tanárait a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola képezte. Idézte az 1927. évi XII. t.c.-t, mely meghatározta a polgári iskola funkcióját: „A polgári iskolának az a feladata, hogy a tanulót vallásos, erkölcsös és nemzeti szellemben gyakorlati irányú általános műveltséghez juttassa, és ezzel közvetlenül a gyakorlati életre vagy pedig a középfokú szakiskolára előkészítse. A polgári leányiskola feladata ezen felül művelt, magyar, polgári háziasszony nevelése.” A négyosztályos polgári iskola tehát kettős feladatot lát el: „egyrészt közvetlenül a gyakorlati életre készít elő, másrészt pedig alapépitmény a középfokú szakiskolákhoz, és így tehermentesíti a középiskolákat is azoktól a tanulóktól, akik középiskolai érettségét nem szándékoznak tenni.”

Somogyi József fiatalon lett tagja számos tudományos társaságnak. 1928-ban a Magyar Tudományos Akadémia akkor felállított Filozófiai Bizottsága segédtagjává választotta. A Szent István Akadémia 1930-ban, a Magyar Pedagógiai Társaság 1933-ban választotta rendes tagjává. Tagja volt még a Magyar Pszichológiai Társaságnak és Szeged Város Szabadművelődési Tanácsának is.

Komoly szakmai munkát végzett a Magyar Filozófiai Társaságban. Majd tíz évig volt a Társaság titkára. Tevékenységéről az Athenaeumból tájékozódhatunk.

Somogyi József sokoldalú munkássága példa lehet előttünk. Dr. Szabó Tibor, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Társadalomelméleti Tanszékének vezetője írta az általunk összeállított Somogyi József emlékkönyv (Szeged, 1998) bevezetőjében: „Azzal lehetünk igazán méltók hozzá, hogy magunk is követjük példáját humánumban, tudósi magatartásban, munkaszeretetben, a szélsőségeket elkerülő arisztotelészi „középet” megtestesítő erkölcsi felfogásban.”

TISZTELETTELJES KÉRÉS SZERZŐINKHEZ !

Folyóiratunk a megjelenés gondjaival küszködik. A nyomdai és postai költségek állandó növekedése mellett az új adó és társadalombiztosítás jogszabályai is csak tovább súlyosbították helyzetünket. Ennek következtében vált számunkra lehetetlenné – remélhetőleg csak átmeneti időre –, hogy az amúgyis csekélyke szerzői tiszteletdíjat Önöknek kifizethessük. Kéménk ezért tisztelettel a lapunkhoz hű szerzőink áldozatkészségét és szíves megértését. Hisszük, hogy további támogató munkásságukra e kényszerítő körülmények ellenére is változatlanul számíthatunk. Köszönjük megértésüket és támogatásukat.

A MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK SZERKESZTŐSÉGE